

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарава	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

KAPITAL BOZORIDA SUG'URTA KOMPANIYALAR INSTITUTIONAL INVESTOR SIFATIDA

Xasanova Lola Mamasharifovna
Bank moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakatimizdagi kapital bozorida sug'urta kompaniyalarining investitsion faolligini oshirish masalalari ko'rilgan. Tahlillar asosida tegishli xulosalar va takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: kapital bozori, institutsional investor, sug'urta kompaniyalari.

Abstract: This article discusses the issues of increasing the investment activity of insurance companies in the capital market in our country viewed. Based on the analysis, appropriate conclusions and proposals were formed.

Key words: capital market, institutional investor, insurance companies.

Аннотация: В данной статье рассмотрены вопросы повышения инвестиционной активности страховых компаний на рынке капитала в нашей стране. Рассмотрели. На основе проведенного анализа сформированы соответствующие выводы и предложения.

Ключевые слова: рынок капитала, институциональный инвестор, страховые компании.

KIRISH

Respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan sug'urta kompaniyalarining sug'urta xizmat turlarini kengaytirish, yangi shakllarini joriy etish va shu asosda yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish hamda investitsion jarayonda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha samarali islohotlar amalga oshirilmoqda.

Milliy iqtisodiyotni yanada rivojlantirish katta miqdordagi investitsiya resurslarini talab qiladi. Bunday sharoitda davlat asosiy e'tiborni ichki investitsiya salohiyatini rivojlantirishga qaratishi zarur. Xorijiy tajriba moliyaviy tizimga mablag'lar kirib kelishining iqtisodiy mexanizmini tashkil etuvchi va moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashda bank sektori bilan to'laqonli raqobatni yuzaga keltiruvchi rivojlangan fond bozorlarida institutsional investorlarning mavqeyi ustunligini ko'rsatadi. Iqtisodiyotdagi bunday investorlar qatoriga investitsiya fondlari, pensiya jamg'armalari va sug'urta kompaniyalari kiradi.

Mamlakatimizda kapital bozorini samarali shakllantirishda institutsional investorlar sifatida sug'urta kompaniyalari faoliyatini samarali yo'lga qo'yish, erkin faoliyat ko'rsatishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, investitsion jozibadorlikni oshirish, axborotlar ochiqqligi va ishonchligini ta'minlash kabilar ustuvorlik kasb etadi.

Bugungi kunda investitsiya faoliyatini amalga oshirish jarayonida investitsiya imkoniyatining miqdori moliyaviy resurslarning shakllanishi orqali aniqlanadi. Ya'ni amalda ular investitsiya imkoniyatining bir qismidan iborat bo'lib, sug'urta tashkilotining vakolatidagi mablag'lar hisoblanib, investitsiyaga yo'naltirilishi mumkin, chunki ular sug'urta va qarz majburiyatlaridan vaqtincha bo'sh mablag'lar hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuga oid adabiyotlarni tahlil etish natijasida sug'urta kompaniyalarining investitsiya faoliyatini samaradorligini baholash bo'yicha bir qator olimlar va mutaxassislar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Masalan, E.H.Pevchenko va T.G.Ilina tomonidan sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyatini baholashning maxsus usullari mavjud emasligi muammosiga e'tibor berishgan ^[1], O.C.Bobkov va I.P.Kurochkinalar tomonidan sug'urta kompaniyalarining zaxiralarini investitsiyalashni boshqarish samaradorligini oshirish uchun bir qancha takliflar bergan ^[2], J.Ataniyazov va E.Alimardonovlar "qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalarni amalga oshiruvchi institutsional investorlar tarkibiga sug'urta kompaniyalari, pensiya fondlari, investitsiya fondlari, banklar kiradi" ^[3], A. Odilov fikricha, "dunyoning rivojlangan davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, kapital bozorining tarkibiy

qismlari orasida qimmatli qog'ozlar bozori takror ishlab chiqarish jarayonida va moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda alohida o'rin tutadi. Aynan ushbu bozor jahonning yirik davlatlari iqtisodiyotida rivojlanish barometri vazifasini bajaradi" [4], H.H.Imomovga ko'ra "institutsonal investorlar, odatda, pul egalari nomidan anchagina yirik summalar bilan ish qiladilar, shuning uchun ular yuqori malakaga ega bo'ladilar, murakkab va nozik usullarni qo'llaydilar" [5], T.A.Fyodorovning fikricha: "Investitsiya faoliyatining natijasi sug'urta kompaniyasining foydasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga sug'urtaning ba'zi bir turlari bo'yicha investitsiyadan olingan foyda zararni qoplashga kerak bo'lgan sug'urta zaxiralari uchun to'ldirish manbayi bo'lishi mumkin" [6], K.E.Turbina o'zining ilmiy ishlarida: "sug'urta tashkilotining investitsiya faoliyati uning moliyaviy holatiga shu darajada sezilarli ta'sir qiladiki, ko'p holatlarda quyidagilarni qayd etish mumkin: moliyaviy yil natijalari bo'yicha foyda yoki zarar, bu to'g'ri tanlangan investitsiya siyosatning oqibati, yorqin aksidir" [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada induksiya va deduksiya, monografik kuzatish, omilli tahlil, sintez va boshqa usullardan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda sug'urta kompaniyalarining iqtisodiyotdagi roli sug'urtalovchilarning kapital bozorida mablag'larni harakatlantirish qobiliyati bilan belgilanadi. Kompaniyalar sug'urtalanuvchilardan oladigan sug'urta mukofotlari iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan ulkan sug'urta fondiga aylanadi. Katta mablag'larni konsentratsiya qilish va bu mablag'larni boshqarish qobiliyati sug'urta kompaniyalarini investitsiya resurslarining eng muhim manbalaridan biriga aylantiradi. Quyidagi jadvalda O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan sug'urta tashkilotlarining investitsion faoliyat yo'nalishlarini ko'rishimiz mumkin:

Ko'rsatkichlar nomi	31.12.2019		31.12.2020		31.12.2021		31.12.2022		2019-2022 nisbatan
	mln.so'm	Jamiga nisbatan %da	mln.so'm	Jamiga nisbatan %da	mln.so'm	Jamiga nisbatan %da	mln. so'm	Jamiga nisbatan %da	Jamiga nisbatan %da
Jami investitsiyalar, shu jumladan:	2711933	100%	3382685	100%	3746665	100%	4751745	100%	75,2%
Depozitlar (omonatlar)	1424281	52,5%	1818925	53,8%	2208573	58,9%	2896636	61,0%	103,4%
Qimmatli qog'ozlar	848574	31,3%	958552	28,3	1095976	29,3%	1287917	27,1%	51,8%
Zaymlar	20609	0,8%	42054	1,2%	47453	1,3%	60776	1,3%	194,9%
Ko'chmas mulk	230300	8,5%	285320	8,4%	247340	6,6%	358944	7,6%	55,9%
Tashkilotlar ustav fondidagi ishtiroki	183306	6,8%	272143	8,0%	142203	3,8%	118221	2,5%	-35,5%
Boshqa investitsiyalar	4864	0,2%	5691	0,2%	5120	0,1%	29252	0,6%	501,4%

Sug'urta kompaniyalari tomonidan kiritilgan jami investitsiyalar hajmi 2019-yil yakunida 2,71 trln. so'mdan ortiqni tashkil etgan bo'lsa, mazkur ko'rsatkich 2022-yil yakunida deyarli 4,75 trln. so'mga yetdi. Jami investitsiyalar tarkibida depozitlar hamda qimmatli qog'ozlar asosiy o'rinni egallagan. Investitsiyalar tarkibiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, qimmatli qog'ozlarga kiritilgan investitsiyalar hajmi 2019-yildagi 31%dan 2022-yilda deyarli 51%ga oshdi. O'zbekistonda sug'urta tashkilotlari tomonidan faol investitsion faoliyat amalga oshirilib kelinmoqda va u ijobiy o'sish tendensiyasiga ega. Sug'urta tashkilotlarining asosiy investitsion portfelini qimmatli qog'ozlar, depozitlar, zaymlar, ko'chmas mulkka sarmoyalar va ustav kapitaldagi ulushi kabi yo'nalishlardan tashkil topgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida ushbu muammolarni hal etish, investitsiya faoliyati samaradorligini oshirish imkoniyatlarini izlab topishni oldimizga maqsad qilib qo'yish mumkin bo'ladi. Shuningdek, sug'urtalovchining moliyaviy resurslari qanchalik darajada yuqori bo'lsa, ulardan foydalanish ham shuncha yuqori darajada bo'ladi. Shuning uchun sug'urtalovchilar o'z moliyaviy resurslarini yanada oshirishi va kengaytirishi lozim. Buning uchun albatta sug'urta kompaniyalari sug'urtaning umumiy tarmog'i bo'yicha, qolaversa, hayot sug'urta tarmog'i bo'yicha ko'rsatilishi lozim bo'lgan sug'urta xizmatlarini o'zlarining faoliyatlarida kengroq qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu o'z navbatida sug'urta tashkilotlarini qo'shimcha investitsiya faoliyatini amalga oshirishga undaydi hamda uning moliyaviy barqarorlik darajasini oshiradi va mustahkamlaydi.

Sug'urta tashkilotining investitsiya faolligi sifatini oshirishning ichki mexanizmlaridan samarali foydalanishga erishish uchun quyidagi bir qator tadbirlarni amalga oshirish zarur bo'ladi:

- sug'urta tashkiloti tomonidan investitsiya obyektlariga yo'naltirilayotgan moliyaviy mablag'larning hajmini oshirish uchun uzoq muddatli hayot sug'urtasi xizmatlari bozoriga xususiy resurslarni jalb qilishning faolligini oshirish;
- investitsiya operatsiyalariga yo'naltirish maqsadida xususiy resurslarni ko'paytirish uchun sug'urta tashkilotlarini investitsiya sohasidagi samarali siyosatni amalga oshirishlari zarur;
- sug'urta tashkilotlarining moliyaviy resurslarini joylashtirishning natijadorligini hamda sug'urta faoliyatining sifatini oshirish uchun moliyaviy nazorat va rejalashtirish mexanizmlaridan unumli foydalanish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Е.Н. Певченко, Т.Г.Ильина, "Методы оценки инвестиционной деятельности страховых компаний" Вестник Томского государственного университета. Экономика. –2018. –№ 41.
2. О.С.Бобков, I.P.Kurochkina, "О способах повышения эффективности инвестирования страховых резервов в России" Экономика, Статистика и Информатика № 261 6(2), 2014.
3. J.Ataniyazov, E.Alimardonov. Xalqaro moliya munosabatlari. // Darslik. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014. – 432 b.
4. А.О.Одилов. Капитал бозори орқали иқтисодиётга инвестицияларни жалб қилишни ривожлантириш йўллари: Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати – Т.: ТМИ, 2021. – 18-19 б.
5. Н.Н.Imomov. Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. // Oliy o'quv yurtlarining iqtisodiy ta'lim y o'nalishi talabalar uchun o'quv q o'llanma. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2010. – 188 b.
6. Фролова В.В. Управление инвестиционной деятельностью Российских страховых компаний. Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. –Краснодар 2013. –С.27.
7. Турбина К.Е.Теория и практика страховани. –М.: Анкил 2003. –С.132

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.